

SOYA NAVLARINING RIVOJLANISH FAZALARI

DTPI b.f.f.d. (PhD), dotsent, kafedra mudiri M.K.Hamroyeva

DTPI mustaqil izlanuvchi N.Choriyeva

DTPI mustaqil izlanuvchi M.Ergashova

DTPI 2-kurs magistri G.Kadirova

E.mail.ru: marguba2184@mail.ru

Annotatsiya: Soya navlarida rivojlanish fazalari erta bo'lgani uchun, suvga bo'lgan talabi yoki transpiratsiya jadalligi erta boshlanadi. Soya navlarda suvga bo'lgan talab iyun oyining oxiri va iyul oyining boshlarida kuzatildi, bu ko'rsatkich o'rtapishar navlarda esa iyun oyining boshi va o'rtalarida o'zgaradi.

Аннотация: У сортов сои из-за ранних стадий развития потребность в воде или интенсивность транспирации начинается рано. Потребность в воде у сортов сои наблюдалась в конце июня и начале июля, а в середине июня она колебалась в начале и середине июня.

Abstract: In soybean varieties, due to the early stages of development, the need for water or the transpiration rate begins early. The need for water in soybean varieties was observed in late June and early July, and in mid-June, it fluctuated in early and mid-June.

Kalit so'zlar: urug'palla barglar, birinchi uchtalik barglar, dukkaklilar oilasi, urug'ning nafas olishi, transpiratsiya jadalligi.

Ключевые слова: семенные листья, первые три листа, семейство бобовых, вдыхание семян, интенсивность дыхания.

Key words: seed leaves, first three leaves, legume family, inhalation of seeds, respiratory rate.

Soya o'simligi (Leguminosac) dukkaklilar oilasiga kirib Glicine avlodiga bo'lib, turiga "hispida"- deyiladi. 70 dan ortiq turi bor. Shundan eng ko'p uchraydigan turi "Glycina hispida Moench" va yovvoyi soya "Glycina ugguriensis Rgl". Soya o'simligining o'sishi va rivojlanishidagi jarayonlar dukkaklilarga xos bo'lgan umumiy qonuniyatlarga o'xshashdir. Soya o'simligining o'sish jarayonini quyidagi bosqichlarga ajratishgan: urug'palla barglarining paydo bo'lishi (0), birinchi uchtalik

barglarining hosil bo'lishi (1), 4-dona uchtalik barglarining hosil bo'lishi (2), birinchi gullarning ko'rinishi (3), yalpi gullashi (4), poyada birinchi dukkakning shakllanishi (6), dukkaklarining hosil bo'lishi va urug'ning pishib yetilishi (7-10), 10 ballik shkala bilan belgiladi. Fiziologik jihatdan pishib yetilgan o'simlikning poya gabitusi kattaligi navning kelib chiqish genotipiga va agrotexnik tadbirlar, hamda tashqi biologik omillariga bog'liq bo'ladi. Soya urug'larining unib chiqishi uning o'ziga namni singdirib olish miqdoridan boshlanadi: olib borgan tajribalarimizda, ekilgan soya urug'i o'z og'irligining 52-57 % gacha bo'lgan suvni shimib oladi. Agarda tuproqda namlik miqdori ortiqcha bo'lib ketsa, u holda urug'larning unuvchanligi pasayadi, chunki bunday vaqtda tuproqda urug'ning nafas olishi qiyinlashadi va urug'lar unib chiqmay nobud bo'ladi.

1-jadval

Turli soya navlarining shonalash fazasida transpiratsiya jadalligiga

ekish me'yorlari va Nitrofixs P ning ta'siri,

2023 yil, mg/g.sut. hisobida

Soya navlari	Ekish Muddati va takrorlanishlar	Aniqlangan soatlar						Kunlik o‘rtacha
		8 ⁰⁰	10 ⁰⁰	12 ⁰⁰	14 ⁰⁰	16 ⁰⁰	18 ⁰⁰	
Nitrofixs P preparatisiz								
Nafis	18.04.2023y	17,2	17,8	13	12	8,6	10, 6	0,660
Selekta 302	18.04.2023y	10,2	16,8	16,8	12	14,4	13, 2	0,695
Evrika	18.04.2023y	16	14,4	15,4	14,4	17,8	10, 8	0,740
Madanyat-B	18.04.2023y	14,8	12,4	10,4	11	7,6	10, 8	0,558
Nitrofixs P preparatli								
Nafis	18.04.2023y	25,8	14,4	13,8	13,8	7,6	11	0,720
Selekta 302	18.04.2023y	14,8	12,4	20,2	10,4	13,8	14	0,713

Evrika	18.04.2023y	16,6	11,2	16	16,4	18,4	11,2	0,748
Madanyat-B	18.04.2023y	15	14	11,6	12	9,8	11,2	0,613

Soya urug‘larining unib chiqishi uchun minimal harorat 7-9 °S atrofida bo‘lishi kerak, bu holda ham unib chiqish cho‘zilib ketadi va ko‘pincha urug‘larning chirib ketishi kuzatiladi. Tuproqda optimal 11-15 °S harorat hisoblanadi va 6-7 kunda urug‘lar unib chiqadi, agarda tuproq harorati a 21-25 °S bo‘lganida 3-4 kun ichida urug‘lar 97-100 % unib chiqadi [2].Xorazm viloyatining tuproqlarida o‘rganilgan barcha soya navlarida suvni kunning soat 12⁰⁰ va 14⁰⁰ bo‘lgan paytda suvni o‘simlik ko‘p miqdorda o‘zlashtiradi. Ammo suvni o‘zlashtirish miqdori navlar kesimidan kelib chiqib turlicha bo‘lishi kuzatildi (1,2-jadvallar).

Soya navlarida rivojlanish fazalari erta bo‘lgani uchun, suvga bo‘lgan talabi yoki transpiratsiya jadalligi erta boshlanadi. Soya navlarda suvga bo‘lgan talab iyun oyining oxiri va iyul oyining boshlarida kuzatildi, bu ko‘rsatkich o‘rtapishar navlarda esa iyun oyining boshi va o‘rtalarida o‘zgaradi [1,2]. Biz olib borgan dala tajribalarimizda soya navlari tuproqda urug‘lari unib chiqishi uchun zarur sharoitlar yetarli bo‘lganida, 6-8 kun davomida maysalari unib chiqdi. Dala sharoitida unuvchanligi yuqori bo‘lib, 75-85 % ga yetdi. Unib chiqishda Nafis, Selekt 302, Evrika va Madanyat-B soya navlari bir xil muddatda unib chiqdi va pishib yetilish fazasiga kelganida o‘zgarish bo‘ldi.

2-jadval

Turli soya navlarining gullash fazasida transpiratsiya jadalligiga ekish me'yorlari va Nitrofiks P ning ta'siri,

2023 yil, mg/g.sek. hisobida

Soya navlari	Ekish Muddati va takrorlanishlar	Aniqlangan soatlar						Kunlik
		8 ⁰⁰	10 ⁰ 0	12 ⁰ 0	14 ⁰⁰	16 ⁰ 0	18 ⁰⁰	o‘rtacha
Nitrofiks P preparatisiz								
Nafis	18.04.2023y	15,8	18,	19,	18,	25,	14,8	0,933

			6	2	4	2		
Selekta 302	18.04.2023y	18,2	18,8	21,4	14,8	16,8	19	0,908
Evrika	18.04.2023y	18,4	16	19,6	24,6	15,8	24,2	0,988
Madanyat-B	18.04.2023y	13,2	15,4	13	11,2	19	12,8	0,705
Nitrofiks P preparatli								
Nafis	18.04.2023y	23	22,8	18,8	18,2	30	23	1,131
Selekta 302	18.04.2023y	19,8	20,6	23,4	16,4	15,4	20	0,963
Evrika	18.04.2023y	19,8	15,2	19,6	25,4	16	22,4	0,986
Madanyat-B	18.04.2023y	13,4	16,2	13,4	11,2	19	13	0,718

Virginil davr - bu soyaning maysa bosqichi bo'lib, maysalari dastlabki

rivojlanish davrida havo va tuproq harorati, tuproq namligi va soya urug'ining o'ziga qancha nam singdirib olishiga bog'liq bo'lib, 14-24 kun va undan ham uzoqroqqa cho'zildi. Bizning olib borgan tajribalarimizda virginil davr 11-14 kunni tashkil qildi (**1-rasm**).

Xulosa. Soya maysalari unib chiqqanaga 4-5 kun o'tgach, qarama-qarshi joylashgan urug'palla barglar shakllandi. Shu vaqtda urug'pallaning poyasiga qarab uning gullari oq yoki binafsha tusda bo'lishini bilish mumkin bo'ldi. Endigina unib chiqqan soya poyalarida antotsian ranglar bo'lsa, bu navda gullarning rangi binafsha tusda bo'ldi. Agarda poyalari yashil tusda bo'lsa, u holda gullari oq rangda bo'lishi kuzatildi, Madanyat-B navida poyalari yashil rangda bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Yormatova D. O'simlikshunoslik. Toshkent. Sharq. 2002 y.
2. Петибская В.С., Биохимические особенности пищевых сортов сои. // В сборнике: Краснодар, 2004. С. 94-102.